

styczną Matkę komunii ekumenicznej – a przy tym wszystkim także potrzebę komunijnej duchowości maryjnej.

W zakończeniu autor monografii napisał, że wystarczy przyjrzeć się samemu wykazowi treści tej książki, aby dostrzec nowe czy odświeżone tylko tytuły Maryi. Ukazują one komunijną specyfikę Jej pozycji i roli w wierze i życiu Kościoła. W całościowym zestawieniu nabierają kształtu swoistej „maryjnej litanii komunijnej”.

Ks. Sylwester Jaśkiewicz

Ks. Marek Jagodziński, *Eschatologia w perspektywie komunii* (Teologia w Dialogu 20), Wydawnictwo KUL, Lublin 2020, 190 s.

Najnowsza monografia znanego w Polsce teologa komunikacji i komunii, ks. prof. dr. hab. Marka Jagodzińskiego ukazuje ciągłość i przemiany w uprawianiu eschatologii chrześcijańskiej – przede wszystkim katolickiej – oraz stanowi próbę wypracowania nowego spojrzenia na nią w perspektywie toczących się dyskusji.

Monografia składa się ze wstępu, trzynastu rozdziałów, zakończenia, podsumowania w języku angielskim, wykazu skrótów, bibliografii, indeksu cytowanych autorów oraz spisu treści w języku angielskim i polskim. Została opublikowana przez Wydawnictwo KUL w ramach serii studiów Instytutu Ekumenicznego Teologia w Dialogu (20).

Rozdział pierwszy poświęcony jest zbawieniu rozumianemu jako powrót do komunii. Omawia grzech jako utratę komunii oraz wizję soteriologii komunijnej. Rozdział drugi dotyczy eschatologii personalistycznej, która jest punktem wyjścia i horyzontem eschatologii komunijnej. Rozdział trzeci analizuje komunijną perspektywę eschatologii i w jej ramach przedstawia teologiczną wagę kategorii *communio*, komunikacyjno-komunijny przełom w pojmowaniu objawienia, rozwój systematycznej teologii komunijnej, jej komunijny kontekst ekumeniczny oraz personalizizm współczesnej eschatologii. Rozdział czwarty ukazuje komunijne oblicze śmierci człowieka przez przedstawienie fundamentalnego obrazu człowieka, konsekwencji śmierci według Starego Testamentu, nowotestamentowego spojrzenia na śmierć oraz jej wizję jako przejścia do komunii z Bogiem. Rozdział piąty poświęcony jest komunijnemu wymiarowi życia po śmierci, przy czym istotne znaczenie ma prawda o nieśmiertelności człowieka, relacyjności osoby ludzkiej i komunijnej perspektywie życia w Bogu. Rozdział szósty odnosi się do komunijnych aspektów sądu szczegółowego i omawia przy tym specyfikę sądu Bożego, zwrot personalistyczny w jego pojmowaniu i sporną kwestię powszech-

nej nadziei zbawienia. Rozdział siódmy poświęcony jest komunijnemu wymiarowi „stanu pośredniego” i omawia kontrowersje protestanckie oraz wkład teologii współczesnej do tego tematu. Rozdział ósmy ukazuje komunijną wizję czyścica, komunijno-eklezjalne znaczenie pokuty i modlitwy za zmarłych oraz komunijne pojmowanie Boga i kary za grzechy. Rozdział dziewiąty dotyczy komunijnych wymiarów Paruzji i poświęcony jest personalistycznemu wymiarowi Paruzji oraz komunijnej przemianie świata. Rozdział dziesiąty omawia komunijne znaczenie zmartwychwstania umarłych i przedstawia wkład treści Nowego Testamentu w tę dziedzinę oraz rozwinięcie teologiczne. Rozdział jedenasty poświęcony jest komunijnym wymiarom sądu ostatecznego i przedstawia nauczanie Biblii w tej kwestii oraz jego rozwój teologiczny. Rozdział dwunasty dotyczy piekła jako definitywnego zerwania komunii i przedstawia je w kontekście miłosierdzia Bożego oraz rozwoju zachodniego nauczania o piekle. Rozdział trzynasty ukazuje komunię nieba najpierw jako rzeczywistość Komunii Boga, a potem jako komunię Boga z ludźmi. Przedstawia także komunijne obrazy nieba, ujęcie tej komunii jako spełnienia poznania i miłości oraz komunijne oblicze spełnionego świata eschatologicznego.

W całościowym ujęciu prezentowanej monografii nie sposób nie podkreślić niezwykle ważnej w teologii, w tym zwłaszcza w teologii ekumenicznej, kategorii *koinonia – communio*. Jej obecność w teologii od Soboru Watykańskiego II, w tym także w problematyce eschatologicznej jest arcyważna (s. 27–29). Zbawienie, śmierć i życie po śmierci zostały ukazane jako dalszy ciąg życia w komunii z Bogiem i Kościołem. Tematy sądu i „stanu pośredniego” połączono tu z nadzieją powszechnego zbawienia, a komunijna wizja czyścica z komunijnym znaczeniem pokuty i modlitwy za zmarłych oraz komunijnym pojmowaniem Boga i kary za grzechy. Na znaczeniu nabiera tutaj eklezjologiczny wymiar czyścica (s. 103–104). Paruzja ukazana została w ujęciu personalistycznym i połączona z prawdą o komunijnej przemianie świata. Jest ona ostatnim stadium upodobnienia się do Eschatonu (s. 108). Zmartwychwstanie umarłych i sąd ostateczny to także elementy tego komunijnego procesu, który bierze pod uwagę możliwość piekła jako definitywnego zerwania komunii, ale przede wszystkim perspektywę komunii nieba. Niebo jest definitywnym i nieutracanym stanem wiecznego zbawienia (s. 139).

Omawiana praca ks. Jagodzińskiego zasługuje na zainteresowanie i uznanie. Ukazując ciągłość i przemiany w uprawianiu eschatologii chrześcijańskiej, a zwłaszcza katolickiej, wytycza nową ścieżkę w badaniach nad nią w perspektywie teologii komunijnej.

Ks. Sylwester Jaśkiewicz